

מ ד י נ ה י ה ז ד י ת ב ד ר ר

בס"ד, גליון מס' 26 ("מי בא" 218) – י"ח ניסן התשפ"ו

והגדת לבנוך דו-שיח פוליטי-עכשווי עם ארבעת הבנים

הקדמה

ליל הסדר אמנם כבר מאחורינו, אך אם אמנם המצוה לספר ביציאת מצרים **מתחילה**, כדברי המגיד, משעה "שיש מצה ומרור מונחים לפניך" ויכול אתה לומר "בעבור זה", אבל בפירוש **אין היא נגמרת** בליל הסדר, שהרי מצה, "לחם עני שעונין עליו דברים הרבה" (ראו פסחים לו, א וברבינו חננאל שם) מונחת לפניך לא רק בלילה, אלא גם בכל **היום** הראשון, ומי שאינו בהול לחזור לעירו ביום השני ונשאר בירושלים לאכול מקרבנות החגיגה כהמשך לפסח, בודאי שמצוותו (גם אם אינה חובה גמורה) לאכול שבעה ימים לחם עוני על קרבנות-ההמשך, היינו החגיגות ש"על הפסח", ולהמשיך את סיפור יציאת מצרים, כפי שעולה מפשט הכתוב בפרשת הפסח שבסוף ראה אנכי (ובזמן שאין לנו פסח וחגיגה, די ברור שאין סיבה להבדל גמור בין הלילה הראשון לשאר ימי החג), שמן-הסתם קשה למצותו בלילה אחד, וגם סביר מאד שהבנים השואלים נוטים לעתים קרובות להגיב לתשובת האב ומתפתח דו-שיח מתמשך.

תשובה ציבורית

סיפור יציאת מצרים תכליתו להוביל לזכרון תמידי וחי, כאמור "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצריים כל ימי חיך" – חיך שלך כפרט, וגם ובעיקר חיך כאומה, משתמע מכך כמובן שהשאלות אמורות להיות שאלות מרכזיות שנשאלות בחיינו, והתשובות אמורות לענות וליישב את "שאלות החיים" שבכל הדורות עד דורנו אנו. ולפיכך, אם ההגדה במקורה עוסקת בעיקר בחינוך הבנים התוהים-שואלים על עבודת הפסח המסויימת בה עוסק האב, הרי בימינו, כשאנו ריבוניים בארצנו, מתבקש מאד לתרגמה לשאלות כלליות העומדות על הפרק, העולות מחוגי הציבור השונים, כאשר התשובה אמורה להבהיר את הרלוונטיות של הפסיחה-הדילוג לחיי-גאולה משמעותיים בדורנו.

כפי שידוע היטב לקוראינו הנאמנים (גם אם מעטים הם), בזה בדיוק עוסקים אנו לאורך כל השנה (והשנים) – בפתחון פה למייחלים למדינה יהודית ראויה לשמה שקרבה שעתה להופיע, ואין כמו הפסח ("פה סח") הפותח את מועדי השנה והמפתח לגאולה, בכדי לסדר ולהבהיר את הנושא. ננסה לפי דרכנו להקשיב לארבעת הבנים-החוגים השואלים-כענין ולהשיב להם כהלכה, ונפתח (ונאריך) בبن החכם שהוא לכאורה החרדי, האמור לייצג את היהדות בטהרתה.

חכם מה הוא אומר:

"מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם". אם מסתכלים בסוף פרשת ואתחנן בה מופיע הפסוק הזה, רואים כי **לא מדובר כלל בחוקי ומשפטי עבודת הפסח** אלא בכלל חוקי ומצוות התורה! וכך ב(סיום)תשובת האב ששם הכתוב בפיו, מדובר על "**כל החוקים האלה**... וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את **כל** המצוה הזאת...כאשר צונו". הקישור להגדת הפסח הוא "בזכות" ראשית התשובה: ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה... ויוציאנו ה'...ביד חזקה... (ב)אותות ומופתים...למען הביא אותנו...אל הארץ... ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה" וגומר. איך ניתן להבין את האירוע הזה, שנראה לכאורה כ"שאלו חטים (-חוקים בכלל) ומשיב לו בשעורים" (-בעבדים היינו לפרעה)!!

יתכן לומר בדרך אפשר, שזוהי בדיוק שאלתנו (או טיעונו) של החכם: מדוע בעצם להקדיש ערב שלם על סיפורים מן העבר, מטרם מתן תורה, ולהחזיר עצמנו אל מצב הראשית, בחברת אנשים שלא-בדיוק מחוברים לתורה ומצוותיה?! והרי כבר "יצאנו מזה" וזכינו לריבוי עדות וחוקים ומשפטים, בתורה שבכתב ובעל-פה, הקיימים בפינו ובלבבנו עד עצם היום הזה, וזוהי משימתנו לעסוק בהם יומם ולילה! [וגם אם "עושים סדר" נכנס בו אנשי תורה בלבד ונעסוק בינינו לבין עצמנו בפרטי הלכות, בפלפולים ודרושים, ולא בסיפורים (ידועים לנו היטב) מן העבר הקמאי שאולי נוגעים לעוזבי תורה ולפשוטי-עם! ובכלל: האם אין עיקר התורה היבדלות מן הגויים ומהמונם, וממילא מעמי הארץ המושפעים מהם ועוסקים כל ימיהם בחולי-חולין, בצרכים ארציים ובחיי-מדינה-חילונית, שאולי כל-עצמה מיותרת ולא באה לעולם אלא לשם כור-היתוך (כפי שזכור לנו מראשית ימי המדינה וניכר גם בימינו אלה ממש) מבולל ומטשטש את הייחוד היהודי עליו בלבד אנו מופקדים "להקהל ולעמוד על נפשנו"!!

והתשובה שבפי המגיד: אכן גם בליל הסדר יש מקום וענין רב לעיסוק בפרטי הלכות הפסח, אך אל-נא תשכח את ההלכה האחרונה והעיקרית: אין מפטירין אחר הפסח (משמע גם חג הפסח כולו!) אפיקומן – בכדי לשמר בפינו את טעם החירות הראשונית שתלווה אותנו בכל דרכנו העתידה ותחדור בכל העדות והחוקים והמשפטים, ולולי כן לעולם לא נגיע ל"תכלית הכוונה" שהיא "**בנין המלכות**" (=תרי"ג) – מלכות שמים במכלול חיי הארץ-העולם, כתאוות ה' בבריאתו, ולא רק בד' אמות של הלכה בחסות מלכי גויים; לא ניתן להיות עבד ה' באמת כאשר משלימים, לכתחילה או בדיעבד, בארץ כמו בחו"ל, עם "מצב הגלות" הסובב, מבלי שטעם החירות בפינו ושאיפת הגאולה השלימה חיה בלבבנו!

עבדים היינו

ואם נחבר את כל זה לתשובת הבן החכם שבתורה, הרי זהו בדיוק מה שאומר הקטע הראשון בהגדה: עבדים היינו – וכך גם נשאֵר אם לא נבין כי "אפילו כולנו חכמים" ונבונים וזקנים ויודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר הרי זה (נעשה) משובח, ובלא זה נעשה הוא ותורתו מדולדלים ו"לא רלוונטיים", כי-כן באמת-לאמתו "כל ימי חיינו – וחוקינו ומשפטינו נועדו – להביא לימות המשיח!"

מתוך כל זה מובן מדוע לעתים דווקא "תשובת הצדיקים" והחכמים קשה היא ביותר, כאמור בזהר, ולשמה בא המשיח, ולענייננו – כניסת החכם בשתי רגליו אל הסיפור, היא המפתח להצלחה גם בקרב שאר המסובים, כאשר מצטרף הוא אל האב, ואגב כך לומד בעצמו לכבד את הפשוטים ממנו, לא לזלזל בפעולתם בתחומי החול הארציים, המושרשים בַעצם הפשוט השווה ומשווה קטן וגדול, שלמעלה גם מאורות-לבושי התורה והמצוות.

"מה העבודה הזאת לכם"

שאלת הרשע בתורה מקדימה את כל שאר השואלים, ומופיעה תוך כדי זביחת פסח מצרים, בפרשת משכו וקחו לכם צאן... ושחטו הפסח. שם לא היו חכמים ולא תמימים ושאינם יודעים לשאול, אבל היו והיו רבים מישראל (אולי כ-80%) שממש לא הבינו מדוע דווקא עכשו, כשפרעה ומצרים נכנעו, נתנתק מערש התרבות העולמית ונצא אל המדבר הלא-נודע; מדוע לא נשתלב במערכת המצרית המפוארת ונעשה חיל, לטוב לנו כל הימים?! הרשע-כביכול של הדורות הבאים, ובעיקר בימינו אלה שואל בדיוק את אותה שאלה: עכשו שזכינו למדינה מודרנית ככל העמים מה לנו לעסוק ב"הדתה" ולבקש לנו פולחנים עתיקים שיבדלו אותנו מכלל העמים המתקדמים (לגאולה?) שזנחו את העבר ופניהם אל העתיד המואר והנאור?!

ואף אתה הקהה את שיניו וכולי – כמובן שאין הכוונה לסלקו או להבריחו מן הסדר, אלא להקהות את טענותיו הנראות חדות, עקביות ובטוחות-בעצמן. וכך אנו אומרים לו: הרשה נא לנו לא לקחת ברצינות יתירה את דבריך ולפקפק באותנטיות שבהם, שהרי זוכרים אנו היטב את אחינו הרבים במצרים שלא אבו להשתתף בזבח הפסח בטענות דומות מאד לאלו שלך, ולא נותר מהם איש, אלא ניגפו עם בכורי מצרים (כאשר "את בתינו הציל", כלשון הכתוב בתשובת הרשע) או נותרו במצרים שהפכה לממלכה שפלה (וגם העולם כולו לא היה מגיע למה שהגיע היום אלמלי דוגמת הפסח כאביב העמים!).

ומכל מקום אתה ואבותיך עמנו הייתם בצאתנו ממצרים (שהרי "אילו היה שם" (והיה!) מתריס כמורך "לא היה נגאל עמנו), ועמנו הייתם לאורך כל הגלות הקשה והארוכה, וכמונו שרדת את היהודיות ואף-גם זכית לשוב לארץ היהודים ולדבר בשפת עבר, וכעת כשאתה מוצא עצמך כמיעוט "חילוני" אתה נוקט בטענות "חדשות"-ישנות ומיושנות בכדי להפוך את כל ההיסטוריה לחסרת שחר?! חדל-נא מן ה"פוזזה" הזאת והצטרף בשמחה אל הסיפור היהודי, אשר כל העולם שטרם נגאל מצפה ממנו לבשורת גאולה ולדרך גאולה!

תם מה הוא אומר: מה זאת?!

התם הוא היהודי הפשוט, המסורתי, ש"אין לו בעיה" עם ליל הסדר, אך תמה הוא לאן כל זה מוביל, ואיך תיוולד מכך גאולת ובכורת ישראל בעמים (וכפי שבתורה מופיעה שאלתו בראותו את פדיון הבכורות), והרי היום לא מתרחשים ניסים כמו בעבר, ולמה אנו מצפים?!

ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' – אכן גאולה זקוקה לניסים, אך ישנם וישנם ניסים גלויים ונסתרים לאורך כל ההיסטוריה, וביותר בדורות אחרונים ובימינו אנו בארץ ישראל, ובמדה רבה, כמובטח, מראנו ה' היום נפלאות מופלאות אף מן הראשונות. אם תפקח עינים ותתחבר היטב לסיפורי הנפלאות שמאז, ולסיפורי צדיקי-האמת שבכל הדורות ותשים לב למה שקורה סביבך, "תתחזק" ביהדותך-ייחודיותך, ולפי מדת התחזקותך יופיע לעיניך חוזק יד ה' שבכוחו לפדות מכל המיצרים ולהביא לחירות שלימה!

ושאינו יודע לשאול את פתח לו

כאן מדובר בדור שלישי ורביעי לחילוניות, שזרה לו לגמרי היהודיות ובשורת גאולתה, ולכן גם להתווכח עמה אינו יודע (שעל כן הדור הרביעי לרשע, גם אם אוחז במעשי אבותיו מתוך שיגרה, אינו נפקד על עוון אבותיו ופתוח הוא לשינויים!).

מצות "והגדת לבנך" שבתורה שנאמרה לא כתשובה לשאלה, מכוונת בעיקר אל הבן הזה הרביעי, שנקלע איכשהו לליל הסדר המסורתי, וללא מלים מתרשם הוא מן המצה והמרור והסיפור שמאחריהם, מן האווירה השמחה ומן האור שבעיני המשתתפים, ומבין שיש כאן משהו, חדש ומוזר אבל שווה להתנסות בו, ואנו מצדנו מצווים שלא לשלחו לדרכו ריקם, אלא לתפוס את רגע ההתעוררות, לשמור על קשר ולהפיח בו רוח. ואולי הדבר הראשון הוא הכתוב סמוך אחר "והגדת": **והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך** – קבל נא עליך מצות תפלין, שכל עצמה נועדה לשמור על קשר רציף עם הקדוש ברוך הוא, וזאת **למען תהיה תורת ה' בפיך** – כי הוקשה כל התורה לתפלין ונמשכת ממנה, וכך תתקדם אט-אט לפי הקצב שלך ותגלה אופקים חדשים, שמחים ומאירים, לטוב לך ולבניך אחריו.